

INDUSTRI OG LANDBRUG

AF KJELD BJERKE

PROFESSOR JENS WARMING har i en lige udkommet Bog: »Industri eller Landbrug«¹⁾ fremført en Del interessante Synspunkter vedrørende den Udvikling, dansk Erhvervsliv bør følge i Fremtiden. Bogens Betragtninger strider stærkt mod nogle Tanker, som er fremsat af Dr. polit. Jørgen Pedersen i en Betænkning fra Arbejdsløshedsraadets Landbrugsudvalg. Disse Tanker har Dr. Pedersen gjort Rede for i Nationaløkonomisk Forening²⁾).

Baade Dr. Pedersen og Professor Warming giver en Plan for Beskæftigelsen og Valutaen. Men medens Dr. Pedersen i sit Foredrag alene beskæftiger sig med Landbrugets Stilling, undersøger Professor Warming Forholdet imellem Landbrugets og Industriens Vilkaar i Øjeblikket, og peger derefter paa, hvilke Retningslinier man maa bestræbe sig for at følge i Fremtiden.

Hos begge Økonomer kommer det frem, at der er tre Hovedproblemer, hvorom Danmarks økonomiske Politik i den nærmeste Fremtid kommer til at dreje sig: Handelspolitiken, Valutapolitiken og Beskæftigelsespolitiken.

1. HANDELSPOLITIKEN

Det vil sikkert være rimeligt at behandle Handelspolitiken først, idet den Stilling, man tager hertil, i afgørende Grad betinger Problemstillingen overfor Valutaen og Beskæftigelsen.

Dr. Pedersen er gaaet ud fra de Kendsgerninger, at naar man ser bort fra Importen af Landbrugets Raastoffer, er hele den øvrige Import og Eksport i det væsentligste baseret paa gensidige Handelsaftaler Landene imellem, saaledes at en Ændring i vor Import fra Færdigvarer til Raavarer antagelig meget vanskelig vil kunne finde Sted uden Repressalier overfor vor Landbrugseksport.

Spørgsmaalet om Handelspolitiken behandler Professor Warming i et særligt Afsnit IX, hvor han kommer til den Konklusion, at vi efterhaanden i vor Handelspolitik har ladet os binde alt for stærkt til Skade for Landet som Helhed. Han mener derfor, at vi skal sætte haardt mod haardt for at komme ud af en Situation, der maa anses for uholdbar i det lange Løb.

¹⁾ Jens Warming: »Industri eller Landbrug«, en Femaarsplan for Beskæftigelsen og Valutaen.

²⁾ Jvf. Nationaløkonomisk Tidsskrift 1935, Bind 73, Hefte 5, »Danmarks Raastofproblem og Landbrugsproduktion« af Jørgen Pedersen.

Disse to Standpunkter er i og for sig ikke uforenelige, men Jørgen Pedersens Synspunkt har den Fordel for Professor Warmings, at man ikke løber nogen Risiko, medens Professor Warmings Forslag i Retning af en mere aktiv Handelspolitik kan slaa fejl. Da vil Konsekvenserne let kunne blive meget alvorlige med Hensyn til Eksportmulighederne for vore Landbrugsvarer, saaledes at Valutaforholdene yderligere vilde kunne forringes og Arbejdsløsheden som Følge deraf stige.

Professor Warming har naturligvis Ret i at understrege, at i Tilfælde af, at der finder Import af Færdigvarer Sted uden Modydelse i Form af en Landbrugseksport, vil en Indskrænkning af Importen til Fordel for Hjemmeproduktionen kunne være fordelagtig.

Iøvrigt er Professorens Argumentation følgende: Da der fra Udlandets Side gøres et bevidst Arbejde i Retning af en Udvidelse af deres eget Landbrug, maa eller kommer Danmark til at nedsætte sin Eksport af Landbrugsvarer, og den derved lediggjorte Arbejdskraft maa som det eneste naturlige Modtræk, beskæftiges i Industrien, til Produktion af saadanne Varer, vi tidligere importerede som Færdigvarer. Professor Warming tilføjer dog, at de Forsøg, man særlig i Tyskland har gjort i Retning af Selvforsyning, til dels er slaaet fejl, men hertil kommer, at den engelske Baconplan heller ikke virker, som den skulde efter Avisreferaterne at dømmes.

Disse Forhold vil kunne bevirke, at den Bevægelse, der i de senere Aar er gaaet i Retning af en stadig Formindskelse af vor Landbrugseksport, vil blive svækket. Hertil kommer visse Forsøg f. Eks. i U. S. A. i Retning af Produktionsindskrænkning m. H. t. Landbrugsvarer, som maaske kan faa saadanne Konsekvenser, at man omend langsomt vil kunne vende tilbage til en mere omfattende Handelsomsætning, hvilket taler for en Opretholdelse af vor Landbrugsproduktion.

I al Almindelighed kan man ganske vist sige, at Handelspolitikens Forudsætninger er andre end før Krisen, og Vilkaarene ikke de samme, saa selv om Handelen Landene imellem vil blive forøget, vil Udvekslingen af Varer ske under andre Former. Man maa derfor antage, at den Udvikling i Retning af statsmonopoliseret Udenrigshandel, man har kunnet spore i de senere Aar, ikke vil blive afsvækket, selv om Handelsomsætningen stiger. Kan man vente en stigende Handelsomsætning i Fremtiden, maa de handelspolitiske Udviklingslinier, som skal følges her i Landet, vel nærmest gaa i den Retning, som Statsminister Stauning har gjort sig til Talsmand for i en Tale den 24. Juni d. A. ved den socialdemokratiske Kongres i Aalborg, jfr. Professor Warmings Bog Side 64.

I denne Tale, nævner Professor Warming, gik Statsministeren ind for, at man i Fremtiden skulde aabne for Importen af færdige Industrivarer, mod Kompensation i Form af Landbrugsvarer.

2. ERIIVERVENES FORSKELLIGE RENTABILITET

Det er dog ikke i første Række de handelspolitiske Synspunkter, der er afgørende for Professor Warmings Betragtninger; Erhvervenes Rentabilitet spiller ogsaa ind. Dr. Pedersens Standpunkt er dette, at saalænge der er ledig Arbejdskraft og Mangel paa Valuta til Indkøb af Raastoffer, vil det kunne betale sig at opretholde Landbrugsproduktionen, selv til stigende

Omkostninger. Dette Synspunkt dikteres til Dels af de øjeblikkelige valuta-mæssige Forhold, som gør det paakrævet at spare Valuta, men ogsaa ud fra den Betragtning, at da Dr. Pedersens Plan gennem de foreslaaede Foranstaltninger vil medføre en Lønstigning i Landbruget, som Byerhvervene kommer til at betale, virker Planen ogsaa i Retning af en Udjævning af Lønforskellen imellem By og Land. Derimod tager Dr. Pedersen ikke direkte Stilling til, om der ikke samtidig skal finde en Udvidelse Sted af Industriproduktionen, men ved den skitserede Plan skabes der en Mulighed for, at en saadan Udvidelse kan finde Sted.

I Modsætning hertil stiller Professor Warming sig paa det Standpunkt, at da Industriens Vilkaar er bedre end Landbrugets, skal man ikke opretholde Produktionen i Landbruget, den skal nedsættes, dels fordi man derved reducerer Omkostningerne, og dels fordi man kan anvende den derved lediggjorte Arbejdskraft indenfor det mere rentable Erhverv — Industrien.

Mere almindeligt siger Professoren, at uanset Statsregulering eller ej, skal Arbejdskraften gaa hen til de Erhverv, hvor Rentabiliteten er bedst, altsaa i dette Tilfælde fra Landbrug til Industri. Afgørende for denne Betragtningens Rigtighed er det at paavise, om en Udvidelse af Industrien vil ske til relativt mindre Omkostninger, end Opretholdelsen af Landbrugsproduktionen betinger.

Som Bevis paa, at en Udvidelse af Industrien vilde være fornuftig under de givne Prisrelationer, anfører Professor Warming Side 6, at da Engrospristallet paa færdige Levnedsmidler Oktober 1935 ligger paa 135, medens andre Varer (væsentligt Industrivarer) ligger paa 196, maa man overføre en Del af de produktive Kræfter fra det Erhverv, Landbruget, der har lave Priser (paa Verdensmarkedet), til det Erhverv, Industrien, der har bedre Priser.

Det turde være indlysende, at disse Betragtninger paa ingen Maade er et Bevis, idet Omkostningerne indenfor Industri og Landbrug blandt andet paa Grund af Lønnens forskellige Højde ikke er ens, saaledes at disse Priser ikke giver Udtryk for Forskel i Rentabilitet.

Medens Dr. Pedersens Plan, der alene beskæftiger sig med Landbruget, giver Anvisning paa, hvorledes man, naar Hensyn tages til den betydelige Arbejdsløshed, kan bidrage til Løsning af Beskæftigelses- og Valutaspørgsmaalet, har Professor Warming efter min Mening ikke løst dette Spørgsmaal for Industriens Vedkommende, hvilket i Virkeligheden er det fundamentale i denne Sag. Side 10 omtaler Professoren, hvilke nye Industrier, der kan være Tale om, han nævner f. Eks. Selvbindere, Automobiler og Kuglelejer. Professor Warming tilføjer, at Eksemplerne refererer han kun, uden selv at tage Standpunkt til dem.

Det forekommer mig, at dette Punkt er meget afgørende for hele Planen.

Er det nemlig Tilfældet, at disse nye Industrier vil komme til at arbejde under saadanne Vilkaar, at Omkostningerne bliver overmaade store sammenlignet med andre Lande, maa en saadan Omlægning siges at være en lige saa tvivlsom Fordel som de engelske Forsøg paa Svineproduktion. Paa dette Punkt kunde man have ventet en Indsats eller i alle Tilfælde en Vurdering af Mulighederne fra Professor Warmings Side, thi uden en saadan Vurdering bliver Professorens Plan noget problematisk.

Hertil kommer, at naar Professor Warming anlægger Rentabilitetssynspunktet som Maalestok for en Omlægning, kommer man meget let ud i en Selvmodsigelse. Rentabilitet er noget ude fra givet, som ændrer sig med de økonomiske Forhold Verden over. Hvorledes det er muligt, samtidig med at man lader Rentabiliteten spille en saa afgørende Rolle, at ville lægge en Plan for Fremtiden, forekommer een noget uforstaaeligt.

I det hele taget tror jeg slet ikke, at man kan anlægge et Rentabilitetssynspunkt som Rettesnor for den fremtidige økonomiske Udvikling her i Landet, saaledes som Professor Warming gør det.

Levede man i et atomistisk Samfund, vilde sikkert Professor Warmings Betragtninger være noget rigtigere, men saaledes som Samfundets Struktur efterhaanden er ændret med den internationale Handels Tilbagegang og den nationale Økonomis Vækst, staar man overfor et helt andet Problem end før Krisen.

Dengang var der en vis Mening i at forudsætte, at Rentabiliteten var afgørende for Produktiviteten, medens dette ikke er Tilfældet mere, hvor Statsmagten afgør hvilke Erhverv, der skal være rentable.

Hvis dansk Landbrug nemlig med det Omfang, det har paa nuværende Tidspunkt, vilde kunne bidrage til, saaledes som Dr. Pedersen mener, at nogen Valuta bliver fri til Industrien, vilde den mest nærliggende Opgave i Fremtiden være at undersøge, om Dr. Pedersens Plan eller Professor Warmings vilde bidrage mest i Retning af en Nedsættelse af Arbejdsløsheden. Den af Planerne, der var mest effektiv i denne Retning, maatte man vel foretrække.

Et Par Betragtninger til Belysning heraf skal anføres i det følgende.

3. BESKÆFTIGELSEN OG VALUTAEN

Professor Warming foreslaar af de allerede tidligere omtalte Grunde, at man ved et Tvangsloan skal skaffe Midler til Raadighed til Finansiering af nye Industrier, som dels kan beskæftige en Del af de allerede eksisterende arbejdsløse, dels kan optage en Del af de Personer, der bliver arbejdsløse, naar der finder en yderligere Tilbagegang Sted i Landbrugsproduktionen. Planen forudsætter, at der i en Periode paa fem Aar skal finde en Indførsel Sted af Arbejdsmaskiner og Raastoffer, saaledes at man ved Etablering af ny Industri kan overflødiggøre en Del af den tidligere Import af Færdigvarer.

Ser man bort fra de handelspolitiske Forhold, som allerede er omtalt, kan man altsaa spørge, om Omlægningen vilde give større Beskæftigelse end ved den af Dr. Pedersen anførte Plan.

Da dansk Landbrug antagelig er det Erhverv, i hvilket Arbejdskraften som Helhed betyder mest, og hvor man efter Dr. Pedersens Mening kan erstatte Importen af Raastoffer med hjemmeavlede Produkter, saa at den danske Arbejdskraft kommer til at betyde endnu mere for denne Produktionsgren, kan man vanskeligt afvise en saadan Plan som et værdifuldt Bidrag til Bekæmpelsen af Arbejdsløsheden — direkte gennem den Merbeskæftigelse, Planen forudsætter, og indirekte ved Besparelse af Valuta, som vil kunne komme andre Erhverv tilgode. Heroverfor opstiller Professor Warming en langt mere indgribende Plan, der forudsætter en

Overførelse af Arbejdskraft fra Landbruget til Industrien. Ser man bort fra den tidligere anførte Argumentation mod Professor Warmings Rentabilitetsovervejelser, kan man stille sig det Spørgsmaal, hvorvidt Professorens Plan kan holde valutapolitisk, idet dette maa være en Forudsætning for Planens beskæftigelsespolitiske Gennemførelse.

I denne Henseende bliver det derfor nødvendigt at undersøge, hvorvidt man ved Professor Warmings Plan har nogen rimelig Mulighed for at skaffe den nødvendige Valuta til Raadighed. Gennem det tidligere omtalte Tvangslaan begrænses Samfundets Købeevne i en Periode af 5 Aar.

Det maa være afgørende for om der skaffes mere Valuta til Raadighed (og der skal skaffes mere Valuta til Raadighed, naar Danmark skal indføre Arbejdsmaskiner og Raastoffer til de nye Industrier), at Nedgangen i Importen af Færdigvarer (særlig af Luksuskarakter) er saa stor, at den ikke alene kan ækvivalere Nedgangen i Landbrugets Eksportindtægter, men ogsaa være stor nok til Indkøb af Arbejdsmaskiner og Raastoffer fra Udlandet. Hvorvidt Planen virkelig kan holde paa dette afgørende Punkt, synes jeg ikke Professor Warming har besvaret. Det skal dog tilføjes, at Professoren forudsætter, at man maaske kan udvide Eksportindustrien, hvorved Nedgangen i Landbrugets Eksportindtægter kan opvejes noget, men i hvor høj Grad en saadan Udvidelse kan finde Sted, er ikke nærmere belyst.

Stiller man sig' derfor paa det Standpunkt, som her er gjort, at Hovedretningslinierne for dansk Erhvervsliv maa dikteres ud fra Synspunktet, at Arbejdsløsheden bør være paa Minimum, idet man med den nuværende Situation maa forudsætte, at dette kan give den højeste Lefevod, bliver det ikke de enkelte Erhvervs Rentabilitet, men deres Mulighed for at skabe produktiv Beskæftigelse, der bliver det afgørende. Heraf følger, at medens man i det atomistiske Samfund har ladet Rentabiliteten være afgørende for hvilke Varer, der skal produceres, og hvorledes Fordelingen mellem de forskellige Klasser skal finde Sted, bliver Hovedsynspunktet i det lukkede Samfund dette, at Beskæftigelsen bør opretholdes uanset Erhvervs Rentabilitet, idet man derved opnaar den største Produktmængde. Statens videre Opgave bliver derefter at sørge for en passende Fordeling af Varemængden mellem de forskellige Samfundsklasser.

I den af Dr. Pedersen omtalte Plan gives der Udtryk for en saadan Indstilling overfor Problemerne, hvorfor den uanset visse svage Sider bør gennemføres. Men deraf følger ikke, at Professor Warmings Synspunkter ikke kan have sin store Værdi, idet Udviklingen kan tænkes at gaa den Vej, at det danske Samfund kommer til at staa overfor Problemet: større Industriproduktion, selv om denne kun kan ske til stigende Omkostninger. Men naar Hensyn tages til de øjeblikkelige Forhold, skal det sikkert ikke være under Devisen »Industri eller Landbrug«, men »Industri og Landbrug«.

4. LANDBRUGETS OMKOSTNINGER

Det er allerede nævnt, at Professor Warming forudsætter, at hvis man indskrænker Produktionen af Landbrugsprodukter, reduceres Omkostningerne, og Rentabiliteten i Landbruget bliver bedre.

Uanset hvad tidligere er anført med Hensyn til Rentabilitetssynspunktet, er det værd at undersøge, om dette Synspunkt gælder generelt. For Køer-

nes Vedkommende paaviser Professor Warming, hvorledes en Variation i Smørprisen maa paavirke det Antal Køer, det kan betale sig at holde. Alt andet lige, vil en bedre Smørpris føre til en Forøgelse af Hornkvægbestanden, medens det modsatte er Tilfældet, saafremt Smørprisen falder. Grunden til, at denne Bevægelse finder Sted, forklarer Professor Warming derved, at et udvidet Kohold kun kan etableres til højere Omkostninger, idet en saadan Udvidelse kun kan finde Sted under Forudsætning af, at Roe-produktionen udvides.

Disse Betragtninger, forekommer det mig, har kun betinget Gyldighed. Ser man paa Udviklingen for de senere Aar, er Koholdet gaaet tilbage, og dette skyldes sikkert den lavere Smørpris, men Motiverne har ikke været, at man derigennem har villet indskrænke Rocarealet og derved nedsætte Omkostningerne. Tværtimod. Køerne faar givet en større Roemængde nu end før Krisen (foruden mere Græs og Hø). Man har i Virkeligheden nedsat Omkostningerne paa en anden Maade, nemlig ved et formindsket Indkøb af Foderkager. Foderkagerne har været relativt dyrere end det, man kunde spare ved en Indskrænkning af Rocarealet. Følgen af denne Bevægelse er derfor den, at man i Øjeblikket staar med Besætninger, som er mindre stærkt fodrede med Oliekager, stærkere fodrede med Roer, Hø og Græs end før Krisen.

Det er i denne Forbindelse ejendommeligt at lægge Mærke til, at hverken Køerne eller Mælkemængden er gaaet nævneværdigt ned i Forhold til den Nedgang, der har fundet Sted i Oliekageforbruget.

Dette viser for det første, hvor store Variationer i Oliekagefodringen, der kan finde Sted, uden at dette paavirker Mælkemængden nævneværdigt, naar man skaffer Erstatningsfoder. Dernæst hvorledes Landmanden har søgt at afbøde Krisens Virkninger. Da Landmanden med den allerede stedfundne Nedgang i Arbejdskraften in mente antagelig maa betragte den resterende Del af Arbejdskraften som en relativ fast Faktor, naar man ser bort fra de større Brug, saaledes at denne ikke kan yderligere reduceres, har han søgt at opretholde et saa stort Bruttoudbytte som muligt, paa hvilket de faste Omkostninger kan fordeles.

Rejser man derfor det Spørgsmaal, hvorvidt man kan tænke sig en yderligere væsentlig Reduktion i Besætningerne, vil jeg stille mig noget tvivlende. Den Nedgang, der har fundet Sted i Landbrugets Arbejdskraft, er antagelig relativt størst for de mindre Brugs Vedkommende. Man har her i højere Grad klaret sig ved en Forøgelse af den personlige Arbejdsindsats fra Brugeren selv, hans Hustru og Børn. For disse Brugs Vedkommende kan man vanskelig tænke sig en yderligere Afgang.

Hvad angaar de større Ejendomme, kan en yderligere Afgang som allerede nævnt maaske tænkes, men afgørende for, om en saadan vil finde Sted, er, hvorvidt man ikke allerede staar paa det Punkt, hvor en yderligere Afgang vil betyde en stærkere Stigning i de faste Omkostninger pr. produceret Mængde end Nedgangen i de løbende, nemlig hvis Bruttoudbyttet falder stærkere end Omkostningerne.